

Lättvandrad naturguidning vid Tyresö Slott 19 februari 2019

Martina Kiibus

En ganska gråmulen dag med regn på morgonen. Vi slapp dock regnet under guidningen men den vinterskrud som klädde parken på motsvarande guidning ifjol begränsade sig till en hel del väldigt hala partier. Alla tog sig dock fram med gott mod och det var bra stämning i gruppen. Sammanlagt deltog 32 personer. Drygt hälften kom från kommunens Komvux-barnskötarutbildning. Övriga hade fått info via, hemsidan, program från tidigare guidningar, Mitt i Tyresö, Aktuella händelser i Tyresö, vänner och min facebook-sida.

Efter att jag hade introducerat guidningen tog vi oss upp mot Prinsvillan. Vid Follbrinksströmmen berättade jag om Tyresös tre strömmar och den industri som funnits vid Follbrinksströmmen. Visade en bild på hur det kan ha sett ut där på 1700-talet med det brukssamhälle som fanns runt strömmen. Gräsänderna kom simmande emot och förde oss in på skillnaden mellan and och anka och varför hannarna är mer färgglada än honorna.

Så tog vi oss upp till Lilla Tyresö där jag berättade om husens historia. Vi tittade också på grunden av den gamla borgen. En talgoxe tutade intensivt och i bakgrunden hördes större hackspett trumma.

Ett tema för dagen var hur man kan känna igen träden på vintern, där slottsparken är en ypperlig miljö med alla sina lövträd. Många av lövträden är dessutom gamla och grovstammiga, så vi pratade om att parken – trots att det är en anlagd miljö – har rätt höga naturvärden, betydligt högre än i en granplantering...

Dagens första träd var den ståtliga asken vid Prinsvillan, som är lätt att lära sig med sina svarta knoppar (Aska Svart)*. Eller Alltid Svarta Knoppar (=ask). Området kring Tyresö Slott hyser Tyresös största förekomst av grovstammiga askar. Berättade om askens användning förr och dess betydelse i den gamla nordiska mytologin.

Gick ner mot Follbrinksströmmen igen och vek av mot den fina fågelmatningen halvvägs ner mot ån. Det var fullt av talgoxe, blåmes och nötväcka men också en del stenknäck, grönfink och gråsiska där. Berättade om de olika småfåglarna och deras särdrag. Som talgoxhannarnas breda svarta slipsar som de visar upp för att locka honor, de vaksamma blåmesarna som ofta är de första att upptäcka faror på fågelbordet, de kräsna nötväckorna som bara ska ha de bästa fröna och sprätter iväg alla andra. Nötväckorna är de enda fåglarna i Sverige som kan klättra nerför trädstammar tack vare sina kraftiga bakklor. Hade med "Stora mesboken" som jag skickade runt och där jag också visade bild på stjärtmesen som är som en liten söt vit dunboll med lång stjärt. De kom inte till matningen nu, men vi såg flera nere vid ån lite senare under vandrigen. Berättade om deras sociala leverne, om de inte lyckas med sin egen häckning hjälper de till att föda upp grannarnas ungar, så det är nästan som ett kollektiv.

Fortsatte till den lilla bron över strömmen. Här kantas strömmen av grovstammiga alar. Slottsparken har för Stockholms län ovanligt många grova alar, vilket är ytterligare ett mått på parkens höga naturvärden trots att det är en anlagd miljö. Alen känns ju igen på sina små kottar (som är utmärkta vinterskafferier för många småfåglar), växtplatsen (vid vatten) och de gråviolettera knopparna (Violetta Al). Visade boken "Trädens knoppar" som är upphovet till namnen på de olika knopparna, som t ex Violetta Al. Vi pratade om att det är så mycket lättare

att lära sig något om man får hänga upp det på en ramsa eller sång. Berättade också om Tyresåns sjösystem och att vattnet som flödar ut här kommer ända från Huddinge och Botkyrka.

Tog oss uppför backen till en fantastisk grovstammig ek. När det gäller eken så är det snarare växtsättet och den veckade barken än knopparna som gör att man kan känna igen den även utan blad. Även när det gäller ekar så har slottsparken flest grovstammiga träd i Tyresö. Pratade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och vad som hotar ekarna idag. Bristen på hagmarker gör att ekarna hotas av igenväxning och därmed drabbas också alla djur och växter som lever i och på eken. Bortanför eken betade några får och förstärkte bilden av att eken hör hemma i ett kulturlandskap.

Så gick vi in i själva slottsparken och ner över ån igen. Fortsatte på andra sidan där det är lite mer ”skogigt”. Visade var Prins Eugen målade sin tavla Molnet. Berättade lite om hans tankar kring konsten och att han gjorde många monumentalmålningar till offentliga miljöer, där många målats just i Tyresö.

Fortsatte bort till ett bohål för kattugglan. Berättade om kattugglan, att den är ovanligt stationär jämfört med andra ugglor och därför har ett ganska brett födoregister. Den får liksom ta vad som bjuds. Jag härmade dess läte och uppmanade deltagarna att ge sig ut i Alby på kvällarna eftersom flera kattugglor ropar där nu.

Härifrån följde vi ån fram till nästa bro. Det var färska bävergnag längs stranden och en härlig lite snarig miljö att vandra i som kontrast till parken. Vi tittade också på bäverhyddan, denna rishög som ju är en välplanerad bostad invändigt. Pratade om bävern och dess ekologi och det roliga i att den har kommit tillbaka efter att ha varit helt utrotad i Sverige 1871.

Vid nästa bro gick vi tillbaka till parken och Åliden. Berättade om den gamla skogvaktarbostaden och minneskapellet. I vattnet simmade några sångsvanar, så jag berättade hur man kan skilja på sång- och knölsvan.

Nästa träd var en lind, med dess röda knoppar (Linda rödvante). Hittade även några gamla hjärtformade blad och visade hur man kan känna igen dem. Linden kan man ju också känna igen på dess knotiga stam och många sidoskott. Visade lindens frön med deras små fallskärmar som är till hjälp när fröna ska spridas med vinden. Fortsatte upp i parken till en hästkastanj. Kastanjen har stora, köttiga lite sötklibbiga knoppar (Jätten Kastanj). Berättade att knoppens socker är ett slags frostskyddsmedel som sänker fryspunkten och därmed skyddar vattnet i knopparna från att frysa och spränga sönder cellerna.

Före bron till Notholmen beundrade vi ytterligare några mäktiga alar. En av alarna är flerstammig och har som en ihålig stol en bit upp. Kom in på hur viktigt det är att kunna se lektillfällena i naturen och inte bara fokusera på kunskap och arter. Det finns så mycket mer naturen kan ge oss i form av just lek eller allmänt välmående.

På Notholmen berättade jag om holmens historia och fisket. Och att på Prins Eugens tid åt de färsk strömming från Östersjöns varannan dag, vilket inte går idag pga de höga halterna av olika miljögifter, som binds till fett i de feta strömmingarna.

Vi gick ut på bryggan och pratade om Kalvfjärden och Östersjön. I det gamla skärgårdsjordbruket räckte hemmaön ofta inte räckte till för bete och ängsslätter utan man fick

ha särskilda betesholmar, ängs- och vassöar. Namnet Kalvfjärden antyder att korna simmade hem över fjärden när det var dags för mjölkning.

Östersjön är världens största brackvattenhav och ett väldigt ungt hav vilket gjort att det är få arter som hunnit anpassa sig till den speciella salthalten. Med påföljd att Östersjön är artfattigt och att många arter lever på gränsen av vad de klarar. Därför är Östersjön så känsligt för miljöpåverkan. Ett av de stora miljöproblemen är övergödningen, där de främsta källorna är utsläpp från vägtrafiken och jordbruken. Där vi alla kan minska vårt bidrag genom att äta mer ekologisk mat och undvika bilåkning. Men även fritidsbåtarna bidrar till övergödningen med sitt utsläpp av urin. Visade båttoalettömningsstationen där de istället kan tömma sina toaletter och därmed minska belastningen på Östersjön.

Här stannade vi för att fika. Efter pausen samlades vi vid ett stort lärkträd nedanför den lilla hällen på holmen. Visade hur man kan känna igen lärkträdet med sina äggrunda kottar och att det är det enda barrträd som faller sina barr på vintern. Detta eftersom dess barr inte har ett skyddande vaxskikt som gran, tall och även lingon har som skyddar mot uttorkning.

Vi gick tillbaka in i slottsparken till en bok som känns igen på sin släta gråa stam, de små bokollonhättorna och dess långa smala knoppar (Långe Boke). Berättade om hur vi använder och har använt boken. Att ordet bokstav kommer av att vikingarna ristade sina runor som också kallas stavar i bokträ eftersom det var så slätt och lätt att rista i. Läste ur den gamla lagen (som fortfarande gäller) ”Huru svin må i ollonskog släppas”, som handlar om hur man förvaltar gemensamma resurser.

Fortsatte upp i hassellallén. Hasseln känns ju lättast igen på sitt strutformiga växtsätt, men även på de häriga knopparna (Skägge Hassel). Pratade om hasselns betydelse i det gamla bondesamhället och att nötterna inte ingår i allemansrätten. Visade en bild på de söta små hasselblommorna som börjar komma snart, ett av de första vårtecknen.

Tittade på en halv nedbruten låga av ek, som var full av härlig mulm och kom in på vikten av död ved för många insekter och som övervintringsplatser för exempelvis groddjur. Lite längre fram berättade jag om själva slottsparkens historia och vad som är typiskt för en engelsk park. Tyresö Slottspark är ju en av Sveriges första engelska parker.

Stannade vid några syrener som redan hade gröna knoppar. Berättade om vad som styr lövsprickningen och hur det skiljer mellan olika arter. Pratade också om detta mirakel; att den lilla knoppen blir ett stort blad och att ett litet frö blir ett stort träd. Frågade varifrån materia kommer, vilket faktiskt få kunde gissa. Så jag pratade om den fantastiska fotosyntesen, som kanske är den viktigaste processen på jorden. Det är ju egentligen den enda process på jorden där något produceras i egentlig mening.

Vi gick vidare till slottet där jag berättade om slottets historia och dess ägare. Så fortsatte vi ner till kyrkan där jag berättade om dess historia och visade en mäktig knotig grovstammig lind. Här avslutade jag guidningen och så repeterade vi tillsammans de olika träden och deras kännetecken. Deltagarna var jättenöjda med dagen och guidningen. Och det var en skön dag trots det lite gråmulna vädret.

* Namnen i parentes kommer från boken Trädens knoppar.